3.5. Міжнародні зобов'язання України у сфері охорони навколишнього середовища

1. Основні принципи міжнародного екологічного права

Принцип	Зміст
Запобігання шкоді	держава повинна запобігати значній шкоді довкіллю
Незавдання транскордонної шкоди	діяльність у межах юрисдикції держави не повинна спричиняти значну екологічну шкоду іншим державам або територіям за межами національної юрисдикції
Обережності (precautionary principle – принцип обережності)	ризик серйозної/незворотної шкоди → відсутність повної наукової визначеності не виправдовує бездіяльність
«Забруднювач платить» (polluter pays principle)	витрати на запобігання та усунення забруднення покладаються на забруднювача
Сталого розвитку (sustainable development)	економічний розвиток має поєднуватися з охороною довкілля
Міжпоколінної справедливості	природні ресурси мають використовуватися з урахуванням інтересів майбутніх поколінь
Співробітництва	держави повинні обмінюватися інформацією, повідомляти про ризики та проводити консультації
Оцінки впливу на довкілля	потенційно небезпечна діяльність попередньо оцінюється
Участі громадськості	інформація → участь у рішеннях → доступ до правосуддя

Загальна схема

ризик для довкілля
→ оцінити
→ запобігти
→ повідомити заінтересовані держави
→ провести консультації
→ мінімізувати шкоду
→ здійснювати моніторинг

2. Основні міжнародні зобов'язання України

Сфера	Основний міжнародний механізм
Зміна клімату	РКЗК ООН → Кіотський протокол → Паризька угода
Біорізноманіття	Конвенція про біологічне різноманіття
Види дикої природи	Рамсарська, Бернська, Боннська конвенції, CITES
Екологічні права людини	Орхуська конвенція
Транскордонна оцінка впливу	Конвенція Еспо
Стратегічна екологічна оцінка	Київський протокол про СЕО
Транскордонні води	Гельсінська водна конвенція
Промислові аварії	Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій
Небезпечні відходи	Базельська конвенція
Небезпечні хімікати	Роттердамська конвенція
Стійкі органічні забруднювачі	Стокгольмська конвенція
Ртуть	Мінаматська конвенція
Озоновий шар	Віденська конвенція + Монреальський протокол
Чорне море	Бухарестська конвенція

3. Зміна клімату

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992
(United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC — РКЗК ООН)
↓
Кіотський протокол 1997
↓
Паризька угода 2015

Україна є учасницею всіх трьох механізмів; Паризьку угоду ратифіковано у 2016 році.

Документ	Основне
РКЗК ООН	рамкове міжнародне співробітництво щодо зміни клімату
Кіотський протокол	кількісні зобов’язання щодо викидів для визначених категорій держав
Паризька угода	національні кліматичні цілі всіх сторін

Паризька угода

Ключовий механізм:

Національно визначений внесок (Nationally Determined Contribution, NDC – НВВ)

Україна повинна:

визначити НВВ
→ вживати заходів для його реалізації
→ звітувати
→ оновлювати кожні 5 років
→ кожний наступний внесок має демонструвати прогрес.

NB!!!

Паризька угода не встановлює однаковий відсоток скорочення викидів для всіх держав.

4. Конференція Сторін

Конференція Сторін (Conference of the Parties, COP – КС):

головний колективний орган багатьох міжнародних екологічних конвенцій.

Функції:

перевіряє виконання

- приймає рішення
- розвиває механізми конвенції
- визначає подальші заходи.

Наприклад:

COP РКЗК ООН = Конференція Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

5. Біологічне різноманіття

Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року

(Convention on Biological Diversity, CBD — КБР)

Три цілі

1. збереження біологічного різноманіття
2. стале використання його компонентів
3. справедливий розподіл вигод від використання генетичних ресурсів.

Основні зобов'язання України

охорона екосистем і видів

- створення природоохоронних територій
- відновлення деградованих екосистем
- контроль загроз біорізноманіттю
- міжнародне співробітництво.

6. Міжнародна охорона видів

Конвенція	Українською	Що регулює
Ramsar Convention – Рамсарська конвенція 1971	Конвенція про водно-болотні угіддя	водно-болотні угіддя міжнародного значення
CITES 1973	Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення	міжнародну торгівлю видами
Bern Convention – Бернська конвенція 1979	Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі	види + природні середовища
Bonn Convention – Боннська конвенція 1979	Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин	мігруючі види

Для запам’ятовування

Рамсар = водно-болотні угіддя
CITES = торгівля видами
Берн = флора + фауна + середовища існування
Бонн = мігруючі тварини

CITES – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.

7. Орхуська конвенція

Повна назва:

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 року.

Україна ратифікувала її у 1999 році.

Три стовпи

№	Право
1	доступ до екологічної інформації
2	участь громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень
3	доступ до правосуддя з екологічних питань

Формула

ІНФОРМАЦІЯ → УЧАСТЬ → СУД

Орхуська конвенція передусім встановлює екологічні процесуальні права.

8. Конвенція Еспо

Повна назва:

Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті 1991 року.

Україна ратифікувала її у 1999 році.

Ключове поняття

Оцінка впливу на довкілля
(Environmental Impact Assessment, EIA — ОВД)

Схема

планується конкретний проєкт у державі А
↓
можливий значний негативний вплив на державу Б
↓
ОВД
↓
повідомлення держави Б
↓
передача інформації
↓
консультації
↓
врахування їх результатів під час прийняття рішення

Формула

Еспо = конкретний проєкт + транскордонний вплив.

9. Стратегічна екологічна оцінка

Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції Еспо 2003 року.

Стратегічна екологічна оцінка
(Strategic Environmental Assessment, SEA – СЕО).

Оцінка впливу на довкілля (ОВД)	**Стратегічна екологічна оцінка (СЕО)**
конкретна діяльність / проєкт	план / програма / стратегічний документ
завод	енергетична стратегія
автомагістраль	транспортна програма
електростанція	план територіального розвитку

Формула

ОВД = ПРОЄКТ
СЕО = ПЛАН / ПРОГРАМА

10. Транскордонні води

Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року

Також:

Гельсінська водна конвенція
(UNECE Water Convention — Водна конвенція Європейської економічної комісії ООН).

Основні зобов'язання:

запобігати забрудненню

- скорочувати транскордонний вплив
- раціонально використовувати води
- співпрацювати із сусідніми державами
- обмінюватися інформацією
- здійснювати моніторинг.

11. Транскордонні промислові аварії

Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій 1992 року

Україна приєдналася у 2022 році; для України вона набула чинності 4 жовтня 2022 року.

Схема

небезпечний промисловий об'єкт
↓
запобігання аваріям
↓
готовність
↓
аварія
↓

повідомлення інших держав
↓
реагування + взаємна допомога

12. Небезпечні відходи та хімічні речовини

Конвенція	Що регулює
Базельська конвенція 1989	небезпечні відходи
Роттердамська конвенція 1998	міжнародну торгівлю окремими небезпечними хімічними речовинами і пестицидами
Стокгольмська конвенція 2001	стійкі органічні забруднювачі
Мінаматська конвенція 2013	ртуть

13. Базельська конвенція

Повна назва:

Базельська конвенція про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням 1989 року.

Основний механізм

небезпечні відходи
→ повідомлення
→ попередня згода держав
→ транскордонне перевезення
→ екологічно обґрунтоване поводження.

Основна ідея: небезпечні відходи не можуть вільно переміщуватися між державами.

14. Роттердамська конвенція

Повна назва:

Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди щодо окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі 1998 року.

Головний механізм:

процедура попередньої обґрунтованої згоди
(Prior Informed Consent, PIC — процедура ПОЗ).

Схема

небезпечна хімічна речовина
→ інформація державі-імпортеру
→ її рішення щодо імпорту
→ експорт відповідно до цього рішення.

15. Стокгольмська конвенція

Регулює:

стійкі органічні забруднювачі
(Persistent Organic Pollutants, POPs — СОЗ).

СОЗ:

довго зберігаються

- накопичуються в організмах
- переносяться на великі відстані
- становлять небезпеку для людини й довкілля.

Зобов'язання

ліквідувати або забороняти визначені СОЗ

- обмежувати інші
- скорочувати ненавмисні викиди.

16. Мінаматська конвенція

Мінаматська конвенція про ртуть 2013 року

Україна приєдналася у 2023 році; для України Конвенція набула чинності 16 листопада 2023 року.

Регулює:

ртуть + сполуки ртуті + продукцію з ртуттю + викиди та скиди ртуті + поводження з відходами.

17. Охорона озонового шару

Система

Віденська конвенція про охорону озонового шару 1985
↓
Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар 1987

Документ	Роль
Віденська конвенція	загальні зобов’язання щодо охорони озонового шару
Монреальський протокол	контроль і поступове припинення використання озоноруйнівних речовин

Не плутати

Екологічна проблема	Основний механізм
зміна клімату	Паризька угода
озоновий шар	Монреальський протокол

18. Охорона Чорного моря

Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року

Також:

Бухарестська конвенція.

Основні зобов’язання:

запобігати забрудненню Чорного моря

- скорочувати забруднення з наземних джерел
- контролювати забруднення із суден
- реагувати на аварійні ситуації
- співпрацювати у захисті морського середовища.

19. Транскордонна екологічна шкода

Основне правило

держава має суверенне право використовувати власні природні ресурси
АЛЕ

не повинна допускати заподіяння значної шкоди довкіллю інших держав або територіям за межами національної юрисдикції.

Алгоритм

можливий транскордонний ризик
↓
ОЦІНКА
↓
ПОВІДОМЛЕННЯ
↓
ІНФОРМАЦІЯ
↓
КОНСУЛЬТАЦІЇ
↓
ЗАПОБІГАННЯ / МІНІМІЗАЦІЯ
↓
МОНІТОРИНГ

20. Основні механізми виконання екологічних конвенцій

Механізм	Що означає
Конференція Сторін (Conference of the Parties, COP – КС)	орган держав-учасниць конвенції
Національна звітність	держава періодично звітує про виконання
Комітет з дотримання (Compliance Committee – Комітет з дотримання)	перевіряє проблеми виконання договору
Моніторинг	збір і передання екологічних даних
Повідомлення	інформування інших держав про транскордонні ризики
Консультації	узгодження заходів між заінтересованими державами
Національно визначений внесок (NDC – НВВ)	кліматичні зобов'язання за Паризькою угодою
Вирішення спорів	переговори, арбітраж, судові механізми — залежно від конвенції

21. Таблиця конвенцій для ЄДКІ

Документ	Рік	Запам'ятати
Рамсарська конвенція	1971	водно-болотні угіддя

CITES	1973	міжнародна торгівля видами
Бернська конвенція	1979	флора + фауна + середовища існування
Боннська конвенція	1979	мігруючі види
Віденська конвенція	1985	озоновий шар
Монреальський протокол	1987	озоноруйнівні речовини
Базельська конвенція	1989	небезпечні відходи
Конвенція Еспо	1991	транскордонна оцінка впливу на довкілля
РКЗК ООН	1992	зміна клімату
Конвенція про біорізноманіття	1992	біологічне різноманіття
Гельсінська водна конвенція	1992	транскордонні води
Конвенція про промислові аварії	1992	транскордонні промислові аварії
Бухарестська конвенція	1992	Чорне море
Кіотський протокол	1997	викиди парникових газів
Орхуська конвенція	1998	інформація + участь + правосуддя
Роттердамська конвенція	1998	небезпечні хімікати + попередня згода
Стокгольмська конвенція	2001	стійкі органічні забруднювачі
Протокол про СЕО	2003	плани та програми
Мінаматська конвенція	2013	ртуть
Паризька угода	2015	національно визначені внески